

De economische en sociale gevolgen van de muntpolitiek der graven van Vlaanderen

(1337-1433).

De toestanden, welke we sedert 1918 in België zelf hebben beleefd, vertoonen een zekere gelijkenis met deze, die ik hieronder zal beschrijven; ze wekken des te meer onze belangstelling. Dank zij die overeenkomst kunnen betrekkelijk schrale gegevens volstaan om ze op voldoende wijze te doen kennen.

De behandelde periode omvat de jaren 1337 tot 1433. Het voornaamste verschijnsel is de vermindering van gewicht en gehalte van de Vlaamsche zilvermunt, vooral in het tijdsbestek 1347-1389, en dit sleepte alle andere na zich. — Terzelfdertijd verzwakte natuurlijk, hoewel in een trager tempo, de koers van de zilvermunt in verhouding tot de goudmunt. — Dit maakte weerom, in Vlaanderen, een aanpassing van de prijzen bij die van de West-Europeesche markt noodzakelijk. — Ten slotte werden ook de loonen in deze opwaartsche beweging medegesleept, en ik zal trachten na te gaan in welke mate daarbij met de levensduurte rekening werd gehouden.

I. De muntpolitiek van de Vlaamsche graven van 1337-1433.

Het is algemeen bekend hoe zoowel de middeleeuwsche koningen als de groote feodalen het muntrecht als een bron van inkomsten hebben uitgebaat. Weliswaar zijn er, die aan hun onderdanen het voordeel van een stabiele munt verzekerd hebben, doch al te veel munt-

heeren nog wijzigden maar voortdurend het gehalte en het gewicht. Deze politiek werd in Vlaanderen door Lodewijk van Nevers en zijn opvolger stelselmatig toegepast. Van 1337 tot 1388 "verslechterte" de voornaamste zilvermunt, de "groot", voortdurend, zoodat hij in het laatstgenoemde jaar geen 20% van zijn vroeger gewicht aan zilver meer bevatte. Eerst tijdens Filips den Stoute trad er een reactie in (1389), die nog onder Jan zonder Vrees voortduurde. In 1416 ging men echter opnieuw den verkeerden weg op. Aan die tweede vervalperiode werd pas in 1433 een einde gesteld. De groot was toen nog eventjes boven het peil van 1389 gebleven. Van 1433 tot 1466 heeft hij ten slotte een tijdperk van volkomen stabiliteit gekend.

Hier volgt nu een lijst van deze wijzigingen met vermelding van het gewicht zuiver zilver dat elke nieuwe groot bevatte, en het tijdsverloop waarin hij geslagen werd:

4 gr. 55.	1 Maart 1318	tot 26 April 1337.
3 gr. 45 (1).	25 Mai 1337	" 10 Juni 1338.
2 gr. 7.	26 April 1343	" 17 Oktober 1343.
2 gr. 15.	24 November 1346	" 27 Mei 1351.
2 gr.	15 Januari 1353	" 20 December 1354.
1 gr. 82.	20 December 1354	" 22 Oktober 1359.
1 gr. 75.	22 Oktober 1359	" 1 December 1363.
1 gr. 57.	1 December 1363	" 25 Mei 1370.
1 gr. 17.	18 Juni 1373	" 27 Juni 1377.
1 gr. 06.	30 Januari 1380	" 28 Februari 1384.
1 gr. 07.	Sedert 29 Oktober 1386.	
0 gr. 89.	"	3 April 1387.
0 gr. 81.	"	1 Oktober 1388.
?	"	midden 1389.
1 gr. 07.	"	24 Januari 1391.
1 gr. 17.	"	1407.

(1) Vermoedelijk.

1 gr. 25.	”	17 Augustus 1409.
1 gr. 02.	”	6 December 1416.
0 gr. 90.	”	12 Juni 1418.
0 gr. 85.	”	21 Oktober 1433 (tot 1466) (1).

Bij elke uitgifte van nieuwe *grooten* verdwenen de vorige uit den omloop. Terwijl de nomineele waarde dezelfde was, bevatten ze meer edel metaal: ze werden weldra achtergehouden en omgesmolten. De graaf verwezenlijkte dan ook een tweevoudige winst:

1° door het zilvergeld telkens opnieuw te munten haalde hij natuurlijk meer voordeel uit het muntrecht;

2° uit een zelfde hoeveelheid zilver sloeg hij een aanzienlijker aantal *grootstukken* dan vroeger. Daar de prijzen niet onmiddellijk in verhouding met de waardevermindering van den *groot* stegen, viel daar minstens een tijdelijk voordeel mee te behalen.

De grafiek, hierna op blz. 8 en 9, geeft deze beweging van den *groot* duidelijk weer (teeken I) (2).

II. De verhouding tusschen goud- en zilvermunt

Sedert de XIIIe eeuw werd in West-Europa naast zilver- ook goudgeld geslagen. In Vlaanderen werd dit voorbeeld door Lodewijk van Nevers, maar vooral door zijn zoon Lodewijk van Male (1346-84) gevolgd. De

(1) In een andere publikatie zal ik de volledige verrechtvaardiging van deze cijfers geven. Hier zij enkel vermeld dat de berekeningen gemaakt zijn volgens gegevens geput in: GAILLARD (Victor), *Recherches sur les monnaies des comtes de Flandre depuis les temps les plus reculés jusqu'à l'avènement de la maison de Bourgogne*, Gand 1857, blz. 31, 51, 60, 66, 77, 85, 94, 162, 164, 168, 173, 192, 197, 208, 210. DESCHAMPS DE PAS (M. L.), *Essai sur l'histoire monétaire des comtes de Flandre de la maison de Bourgogne*, Paris 1863, blz. 7, 9, 13, 17, 19, 36, 39, 48, 53, 67, 71, 75, 90, 108, 113, 127-128.

(2) De teekening is op de gegevens van de hooger gedrukte lijst gesteund. Om een stijgende lijn te bekomen heb ik één mark (245 gram) telkens door het gewicht zuiver zilver gedeeld.

Voorbeeld: in 1353 en 1354 bevat de *groot* 2 gr. zuiver zilver. $245 : 2 = 122.5$. Op de grafiek wordt over die twee jaren een streep aangebracht op een hoogte van 125 mm.

zilvermunt bleef echter de basis van elke boekhouding. Men rekende bij voorbeeld in ponden en schellingen *grooten*, d. w. z. in denkbeeldige eenheden die respectievelijk aan 240 en 12 werkelijke klinkende *grooten* gelijk waren (1). Geschiedde een betaling bij middel van een goudmunt, dan werd deze volgens den koers van den dag in ponden, schellingen en deniers *grooten* omgezet.

Telkens nu het gewicht of het gehalte van den *groot* gewijzigd werden, veranderde ook de betrekkelijke waarde van de goud- en de zilvermunt. Voor een bepaalde goudmunt, *florijn*, *royaal*, *lionen*, *nobel*, *krone*, enz. werd voortaan een aanzienlijker aantal *grooten* gegeven. Deze verhouding was niet de door den vorst voorgeschrevene. Hoogstwaarschijnlijk hoopte hij steeds dat de aanpassing niet of ten minste langzaam zou geschieden. Het publiek, daarin door de wisselaars voorgelicht, wist echter weldra de juiste waarde te onderscheiden.

De grafiek bevat een kurve (teeken II) die de verhouding tusschen de beide soorten munten uitdrukt. De gelijkennis met de stijging van I is treffend. De aanpassing is klaarblijkelijk zeer snel geschied (2).

III. De Levensduurte.

De onderlinge economische afhankelijkheid was in de XIVe eeuw in West-Europa reeds tamelijk ver ge-

(1) Men rekende ook in lb. sterling (= 1/3 lb. grooten), lb. parisis (= 1/12 lb. grooten), enz. De waarde van deze rekenmunten onderging dezelfde wijzigingen als die van het lb. grooten.

(2) De cijfers waarop dit deel van de grafiek steunt zal ik elders publiceren. Ze zijn gedeeltelijk uit de Gentsche en uit de Brugsche stadsrekeningen getrokken. Zie hier een voorbeeld: in 1344-45 is de waarde van de mark gemunt goud, volgens de Gentsche stadsrekening, gelijk aan 187 lb. payment (1 lb. gro = 40 lb. payment), wanneer men den florijn, en aan 193 lb. payment, wanneer men het schild als basis neemt. Het gemiddelde cijfer, 190, deel ik door 2, en breng een hoogte van 95 mm. op de grafiek over. Met de kleine onregelmatigheden in de kurve dient geen rekening gehouden: zij zijn dikwijls het gevolg van leemten in de dokumentatie.

vorderd. Wat Vlaanderen betreft wil ik hier enkel aan drie feiten herinneren : vreemd graan was noodig voor zijn bevoorrading, Engelsche wol onontbeerlijk voor zijn lakennijverheid, terwijl zijn vorsten en steden maar al te dikwijls tot het krediet van vreemdelingen hun toevlucht moesten nemen.

De binnenlandsche prijzen pasten zich dan ook zeer snel bij de buitenlandsche aan. Dit geeft de grafiek opnieuw zeer duidelijk weer. Teeken III stelt de vergoeding voor die een Gentsch schepene per dag ontving, wanneer hij met een zending voor de stad buiten haar muren vertoefde. Het cijfer staat natuurlijk in rechtstreeksche verhouding met de reis- en verblijfkosten in het bedoelde jaar (1).

De vermeerdering houdt gelijken tred met de stijging van kurve II.

IV. De Loonen in de Lakennijverheid.

De muntpolitiek van Lodewijk van Male heeft dus de prijzen, in ponden grooten uitgedrukt, doen stijgen. De loonen echter waren in dezelfde munt uitgedrukt. Het spreekt vanzelf dat ze weldra niet meer toereikend waren.

We beschikken over een zeker aantal teksten die daar een duidelijk beeld van geven.

Maar eer we ze bespreken moeten we even nagaan in hoeverre deze dokumentatie volledig is. De bestaande oorkonden zelf laten een antwoord toe. Eenige dezer

---

(1) De cijfers zijn geput in de rubriek *« reden ende parlementen »* in de stadsrekening van het bewuste jaar. Het bedrag is aldaar in lb. payment (1/40 van een lb. gr.) uitgedrukt. De cijfers heb ik dan telkens met twee vermenigvuldigd om ze met de andere gegevens vergelijkbaar te maken.

Voorbeeld :

1340-41 : de vergoeding per dag bedraagt 4 lb. payment. Dit cijfer vermenigvuldigd ik met twee. Voor dat jaar wordt dan een streepje op 8 cm. hoogte aangebracht.

halen vroegere tarifeeringen aan, die niet meer voorhanden zijn (1). Weer andere stukken schijnen in te houden, dat er hun geen andere loonsverhoogen voorafgegaan zijn, terwijl we er ons op dat oogenblik wel degelijk aan zouden verwachten (2).

Overigens kan men a priori zeggen dat er stukken ontbreken: we hebben bijvoorbeeld meer inlichtingen over de kleine steden dan over de groote; daarenboven ontbreekt bijna elk gegeven nopens de wevers, terwijl we voor de volders zoowat overal iets vernemen (3).

Bijna telkens worden de redenen kenbaar gemaakt, die de loonsverhooging verrechtvaardigen. Het loon is te laag (4) en de tijden zijn te duur (5), zoodat de hand-

(1) Bv. voor de volders van Kortrijk vermeldt het stuk van 25 Augustus 1390 een oorkonde van Lodewijk van Male (1376-83 ?) [ESPINAS et PIRENNE, *Recueil de documents relatifs à l'industrie drapière* (verder steeds aangeduid door de afkorting EP), I, 658-9]. Id. voor de scheeders en gereeders van Oudenaarde (stuk van ± 1390, waarop in dat van 12 Febr. 1397 gezinspeeld wordt) (EP, I, 197-8). Id. voor de volders van Gent (stuk van 1373, vermeld in een ander van 2 Mei 1423) (DE POTTER, *Second Cart.*, blz. 124).

(2) Er is bv. voor de volders van Kortrijk waarschijnlijk geen verhooging geweest vóór 11 Oktober 1348 (EP, I, 655), noch voor de volders van Dendermonde vóór 11 September 1355 (EP, I, 668-669), noch voor de volders van Hulst vóór 11 September 1357 (EP, II, 709), noch voor die van Deinze vóór 1365 (EP, II, 2-3).

Voor Ieperen bevat de keure van de wevers drie deelen: het eerste van vóór 1363, het tweede van 25 Dec. 1374, het derde van 5 Sept. 1403. Alleen het eerste bevat loonbepalingen. Men krijgt den indruk dat de loonen na 1363 niet meer vermeerderd werden.

(3) De oorkonden gaan in de groote steden zooals Gent bijna steeds van de schepenen uit, uitgezonderd die van 1423, als Filips de Goede voor Gent, na de uitwijking van de volders, hun geschil met de drapiers en de wevers komt slechten (DE POTTER, *Sec. Cart.*, blz. 124). — In de kleine steden, die over minder zelfbestuur beschikken, stelde de graaf in de meeste gevallen het loontarief vast.

(4) EP, III, 378: "cranken ende cleenen loon n.
EP, III, 384-5: "cranke lone n.

(5) EP, III, 378: "dieren tiden n.
EP, III, 384-5: "zware ende diere tijt n.
EP, II, 709: "aensiende dat alle dinghen zere verdierst zijn n.
EP, I, 297-8: "naer de zwaerte ende dierte van tijde n.

werkers niet kunnen rondkomen (1). De *drapiers*, die de werkgevers zijn, verzetten zich meestal tegen de voorgestelde verhoogingen, onder voorwendsel dat de "*ghereeders hemlieden wel ghepast mochten houden ende hadden wel aerbeitsloen ghelijc andren ambachte naer de quaede neeringhe die nu es*" (2).

De overheid, die de beslissing treffen moest, begon met een onderzoek in te stellen. Aldus ging, bij een loon- geschil te Deinze, de baljuw eerst na wat er in andere steden en dorpen betaald werd (1365) (3), en vaardigde de grafelijke raad eenige zijnen leden ter plaatse af, om de oplossing van een konflikt tusschen Kortrijksche volders en drapiers voor te bereiden (1390) (4).

De scheidsrechters, met het bijleggen van de moeilijkheden belast, schenen er dus in beginsel op uit aan de handwerkers even gunstige levensvoorwaarden als vroeger te verzekeren. Meer dan eens bleek er nochtans vanwege de wolambachten een drukking noodig om een gunstige oplossing af te dwingen; in 1367 dreigden de volders van Dendermonde de stad te ontruinen zoo de gevraagde loonsverhoging niet toegepast werd (5); hun Gentsche klassegenooten lieten het in 1423 niet bij woorden: ze verlieten de stad in massa, omdat hun eischen geen gehoor vonden (6).

Werd er aan de ambachtslieden voldoening geschonken? Over het algemeen mag men deze vraag ontken- nend beantwoorden. Tusschen het *statu quo*, dat de drapiers steeds verdedigden, en de eischen van de loon-

---

(1) EP, I, 297-8: "*dat zij met dien taxse niet harbeitsloen en hadden noch gheleven en connen*".

(2) EP, I, 297-8.

(3) EP, II, 2-3.

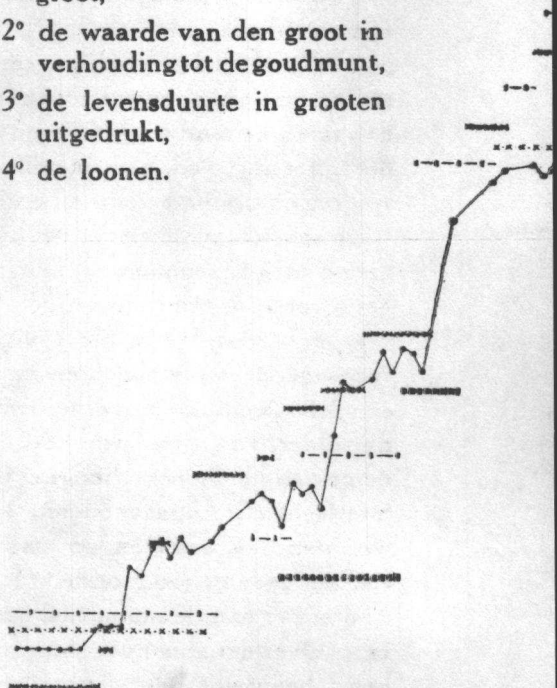
(4) EP, I, 668-9.

(5) EP, III, 384-5.

(6) DE POTTER, *Second Cartulaire*, 124.

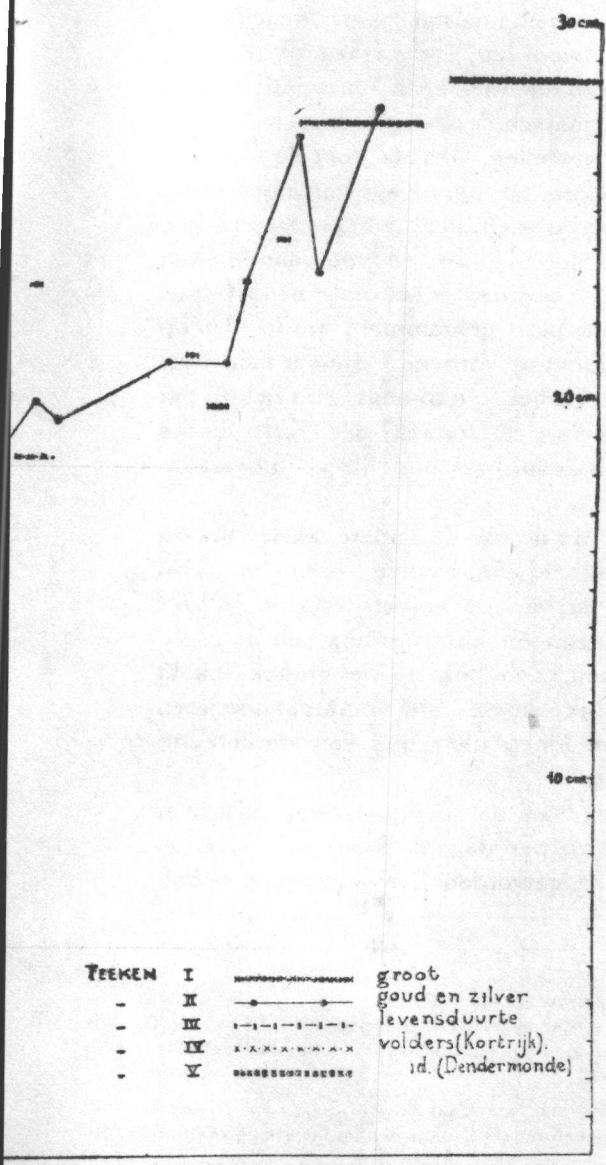
Grafiek ter vergelijking van :

- 1° de absolute waarde van den groot,
- 2° de waarde van den groot in verhouding tot de goudmunt,
- 3° de levensduurte in grooten uitgedrukt,
- 4° de loonen.

1911 1912 1913 1914 1915 1916 1917 1918 1919 1920 1921 1922 1923 1924 1925 1926 1927 1928

1400
 03
 06
 09
 12
 15
 18
 21
 24
 27
 30
 33

arbeiders, koos de overheid meestal een middencijfer (1).

Moeilijker te beantwoorden is de vraag, of de toegestane verhoogingen voldoende waren. Onze inlichtingen zijn daarvoor te schaarsch. Volledige kurven kunnen we onmogelijk samenstellen. Slechts voor de Kortrijksche volders beschikken we over gegevens nopens ver van elkaar verwijderde jaartallen (zie grafiek, teeken IV) (2). Terwijl hun loon in 1348 en voorgaande jaren 15 s. 2d. par. per laken bedroeg, is het omtrent 1376-1383 tot 41 *grooten* (= 41 s. par.) geklommen, om in 1390 op 36 *grooten* teruggebracht te worden. Wanneer men deze drie gegevens op de grafiek overbrengt, valt het op dat de schommelingen van de loonen der Kortrijksche volders met die van de prijzen tamelijk goed overeenstemmen (3).

Een aandachtige studie van de andere teksten spoort echter tot voorzichtigheid aan. Nemen we bv. het geval van de *huutslagers* en van de ververs te Gent. In 1374 eischten beide categorieën handwerkers een aanzienlijke loonsverhoging. Een blik op de grafiek maakt ons de reden duidelijk: in de drie voorafgaande jaren vertoonen de andere lijnen plotseling een sterkere opwaartsche beweging.

In een vergadering van de *huutslagers* was men over een loon van 3 *grooten* per dag als basis van elke betaling per stuk eens geworden. De schepenen echter

(1) EP, I, 668-9.

EP, II, 539-40 en 540-1.

DE POTTER, *Second Cartulaire*, 124.

In één geval (Oudenaarde, gereeders en scheerders; 12 Februari 1397) willigen de schepenen de eischen van de handwerkslieden volledig in (EP, I, 297-8).

(2) Het cijfer van 1348 en voorgaande jaren (15 s. 2 d. par.) wordt door 2 gedeeld, en een rechte lijn op 76 mm. hoogte getrokken.

(3) EP, I, 655 en 668-9. — De datum van het tweede cijfer kan men uit een toespeling uit het stuk van 1390 afleiden. Het dagteekent uit een tijd waarin "le franc d'or valoit... 37 gros", d. w. z. de jaren 1376 tot 1388.

achtten dit onaanneembaar en verzochten om andere voorstellen. In een nieuwe bijeenkomst besloten de *huutslagers* zich met 2 *grooten* per dag tevreden te stellen. Daarop rekenden ze uit wat ze per stuk moesten verdienen om tot dat cijfer te geraken. Voor het bewerken van verschillende soorten lakens vroegen ze dan :

3 *gro.* in stede van 5 *inghelsce* (= 1 $\frac{2}{3}$ *gro.*).

2 *gro.* " " 4 " (= 1 $\frac{1}{3}$ *gro.*).

3 *gro.* " " 2 *gro.* enz. enz.

Gemiddeld geldt het een vermeerdering van 3 op 5.

De *huutslagers* stipten echter aan dat zelfs als ze volop werk kregen volgens dit tarief, ze toch nog de 2 *gro.* per dag niet heelemaal zouden bereiken, indien men de Zon- en feestdagen mederekende. Toch kenden de schepenen slechts een verhooging van één vierde van het vroegere loon toe. (April 1374) (1).

Twee dagen later bepaalde het Gentsche magistraat ook het loon van de ververs. Deze hadden insgelijks berekeningen gemaakt: naast hun tegenwoordig loon per bewerkt laken, voegden ze telkens een raming van de onkosten " *ten alre nedersten dat sij moghen, al soet hem selven cost sonder hiet daran te winne* ". — " *Ende also van den groeten slitene van den allame dat te deser neeringhen behoort ende groete huushuere ende groete andre coste diere toebehooren meesters ende wijf ende kindre up te levene, dat stellen sij in de discretie van hu, heeren* ".

De heeren schepenen oordeelden er echter anders over: niet alleen kenden ze den aan hun " *discretie* " overgelaten toeslag niet toe, maar ze willigden ook slechts de twee derden in van het verschil tusschen vroeger loon en raming der huidige onkosten (2). Indien het betoog van de ververs aan de waarheid beantwoord had, zouden ze nog slechts met verlies hebben kunnen werken. Hun cijfers zullen dus wel overdreven zijn.

(1) EP, II, 539-40.

(2) EP, II, 540-41.

Toch blijft de indruk bij dat het loon erg karig toegemeten werd.

Was hun toestand al weinig rooskleurig toen de nieuwe bepalingen uitgevaardigd werden, hij zou wel dra nog verergeren, daar een nieuwe prijsstijging nooit lang uitbleef.

Het geval van de Dendermondsche volders is in dat opzicht sprekend. Lodewijk van Male, die sedert Juli 1355 als onmiddellijk heer van hun stad was aangesteld, verhaastte zich den 7 September het loon van het vollen van een *strijpten lakene* op 9 s. par. te brengen (1). Blijkbaar was dit de eerste verhooging die hun te beurt viel. De eerstvolgende dagteekende van 24 Juni 1367. Het vollen van eenzelfde soort laken als daareven werd voortaan met 14 *gro* (= 14 s. par.) vergoed. Beide malen kregen ze slechts voldoening na luide klachten over "den *cranke lone*" en den "*diere tijt*" (2). De eerste vermeerdering was bij de levensduurte van 1355 aangepast. Na een paar jaren was het loon weer onvoldoende; in 1367 was het eenvoudig bespottelijk (teeken V van de grafiek geeft dit op suggestieve wijze weer) (3).

Men zou hier kunnen aanvoeren dat er misschien nog een verhooging geweest is tusschen die van 1355 en die van 1367: de overgang van 9 tot 14 s. par. lijkt a priori wel wat gebruskeerd. Wanneer men echter dit geval met andere vergelijkt, schijnt dit niet zoo buitengewoon. Ziehier een paar voorbeelden:

1°/ 1358 Aug.

Het loon van de Gentsche verversknepen wordt in de verhouding van één derde vermeerderd (4).

2°/ 1374 April 12.

(1) Men verneemt helaas niet hoeveel het vroegere loon beliep.

(2) EP, III, 378 en 384-5.

(3) Het loon is voorgesteld door lijnen op evenveel cm. hoogte getrokken als het *grooten* bevat.

(4) EP, II, 487.

Loon van de Gentsche " *huutslagers* " :
vermeerdering van één vierde (1).

3°/ 1374 April 14.

Loon van de Gentsche ververs :
vermeerdering van één derde (2).

4°/ 1375 Augustus 6.

Loon van de Iepersche blauwverversknappen :
vermeerdering van één derde (3).

5°/ Vermoedelijk ± 1374-5.

Loon van de Gentsche scheerders :
vermeerdering van één derde (4).

Uit het voorgaande blijkt ten overvloede dat de overheid de loonsverhoogen niet als een noodzakelijk gevolg van de muntverzwakkingen beschouwde. Ze ging er slechts noodgedwongen toe over, wanneer de levensduurte al te drukkend werd.

Bij een muntversterking echter ging de vorst van het beginsel uit dat voortaan prijzen en loonen door een kleiner aantal geldstukken vertegenwoordigd zouden worden. Aldus vaardigde Filips de Stoute in 1390 een ordonnantie uit, waarin hij bepaalde hoe de kontrakten die in oude (zwakke) munt waren afgesloten, in nieuwe (sterke) moesten worden uitgevoerd (5). Ook de loonen

(1) EP, II, 539-540.

(2) EP, II, 540-541.

(3) EP, III, 631.

(4) EP, II, 588, 598.

Twee teksten geven tarieven voor de scheerders. De eene is van 1350-51 en bevestigt een sedert lang bestaanden toestand.

De tweede is niet gedagteekend, maar het bedrag van de loonsverhoogen wettigt het vermoeden dat hij evenals de vorige drie van 1374-75 is.

Men vergelijke :

	<i>Eerste stuk.</i>	<i>Tweede stuk.</i>
Ongetouwde lange lakenen	14 d. par.	1 1/2 <i>gro</i> of 18 d. par.
Corte lakenen	18 d. par.	2 <i>gro</i> of 24 d. par.
Strijpte lakenen	12 d. par.	1 1/2 <i>gro</i> of 18 d. par.

(5) Gentsch stadsarchief, *Witte Boek*, f° 192 v° — 194 r°.

werden automatisch verminderd (1), hoewel het niet waarschijnlijk is, dat de duurte ineens in dezelfde mate was afgenomen.

V. Besluit.

Ik meen uit al het voorgaande te mogen afleiden dat de muntpolitiek van de graven van Vlaanderen voor de handwerkers van de lakennijverheid ongunstige gevolgen gehad heeft. Pirenne heeft dit reeds intuïtief gevoeld waar hij spreekt van de levensduurte tijdens Lodewijk van Male en den benarden toestand die er voor wevers en volders uit voortvloeide (2). Indien werkelijk de nood der minst begoede klassen van de bevolking de uitbarsting van de jaren 1379-85 heeft helpen verwekken, dan hoop ik hierboven tot de economisch-sociale verklaring van die beroering te hebben bijgedragen.

Hooger laat de geleerde historicus zich als volgt uit over den toestand van de lakennijverheid:

“ La recrudescence de l'activité commerciale de Bruges soutint naturellement dans tout le comté l'industrie drapière des grandes villes. Le règne de Louis de Male marque le dernier moment de sa splendeur. Pourtant la concurrence anglaise commence à sa faire sentir dès cette époque. Les efforts d'Edouard III pour acclimater les manufactures dans son royaume avaient été favorisés par les troubles civils qui avaient poussé une foule d'artisans à quitter la Flandre... Les étoffes fabriquées par eux alimentèrent bientôt un commerce d'exportation dont l'importance ne devait plus cesser de grandir. Au cours de la seconde moitié du XIVe siècle, il était déjà

(1) “ ... ende hoe dat hemlieden die loen ghemindert was ende ghe-
 avalueert mids den verandrene van den munten ” (Oudenaarde, 1397
 Februari 12, EP, I, 297-298).

Zie ook EP, I, 668-669 (Kortrijk, 1390 Augustus 25).

(2) *Histoire de Belgique*, IIe, 1922, blz. 198-199.

assez considérable pour provoquer en Flandre des mesures protectionnistes... Ces premiers moyens de défense, avant-coureurs de la législation prohibitionniste qui devait triompher au siècle suivant atteignirent le résultat qu'on en attendait. Tandis que la draperie brabançonne tombe en décadence sous Jeanne et Wenceslas, celle de la Flandre se maintient encore florissante (1) ».

Bij die oorzaken moeten nog, dunkt me, de lage loonen gevoegd worden. Zij hebben de produktiekosten van de Vlaamsche lakennijverheid van 1337 tot 1389 verminderd, wat haar toeliet nog gedurende een halve eeuw zegevierend weerstand te bieden aan de buitenlandsche mededinging. Zoodra de *groot* niet meer verzwakte begon het verval (2). De muntpolitiek van Lodewijk van Nevers en van Lodewijk van Male heeft, — zonder dat er bij hen eenig opzet bestond —, het bloeitijdperk nog een zekere spanne tijds kunnen verlengen.

HANS VAN WERVEKE.

---

(1) *Id.*, *ib.*, II^s, blz. 196-197.

(2) Het is wel begrepen, dat ik dit alles slechts als een *gedeeltelijke* verklaring van de verschijnselen beschouw.